

RUITREK EN SLAGPENRUI BIJ DE TAFELEEND (*AYTHYA FERINA*) IN DE STREEK VAN ANTWERPEN

Jacques VAN IMPE

Toen tijdens de zestiger jaren de Borgerweertpolder te Antwerpen-Linkeroever voor industriedoeleinden werd opgespoten, ontstond hier een kunstmatige plas, die door een langzame terreinverzakking en een toenemende begroeiing, in het begin der zeventiger jaren zijn huidig uitzicht verkreeg. Vanaf 1969 werd op deze plaats en op enkele andere kunstmatig ontstane gebieden aan de linker- en aan de rechteroever van de Schelde te Antwerpen de ruitrek van de Tafeleend, *Aythya ferina*, nagegaan. In 1977 en in 1978 resulteerde dit onderzoek in een vaststelling van een, naar Belgische normen, groot aantal Tafeleenden in slagpenrui op de Borgerweertplas. Het feit dat in West-Europa het aantal ruiplaatsen van de Tafeleend beperkt is en het verloop van de ruitrek alleen in Beieren en in Moravië uitvoeriger werd bestudeerd (Bezzel, 1959, 1969; Urbánek en Hájek, 1967), heeft er ons toe aangespoord de gegevens uit het Antwerpse te vergelijken met deze afkomstig uit enkele gebieden van Centraal-Europa.

METHODEN

De verschillende terreinen op de linkeroever (Borgerweertplas, enkele spuitvelden te Kallo en te Doel) en op de rechteroever van de Schelde (het natuurreservaat «De Kuifeend», de kanalen van «Het Schijn») werden tijdens de jaren 1969-1978, vanaf half april tot begin of half augustus, één tot twee keren per week bezocht. Om dubbeltellingen te voorkomen, werden alle terreinen zoveel mogelijk op dezelfde dag geïventariseerd. Deze inventarisatie bestond in het tellen van het aantal ruitrekkers en het bestuderen van hun gedrag, en de verhouding der geslachten tegenover elkaar (*sex-ratio*). Wegens de aanwezigheid van het eklipskleed, kon tijdens de maanden juli en augustus deze *sex-ratio* alleen maar bij zeer goede belichting worden bepaald. Vanaf 1967 was nagenoeg geen ruitrek meer te zien op de rechteroever. Hierdoor bleef een heen- en weervliegen tussen de terreinen van de linker- en de rechteroever uit.

RESULTATEN

Tabel 1 geeft het verloop van de ruitrek gedurende de periode 1969-1978. Deze kende een nogal wisselend verloop van jaar tot jaar. Uitzonderlijk vanaf begin mei, meestal gedurende de tweede helft van mei

Tabel 1. Verloop van de ruitrek van de Tafeleend (*Aythya ferina*) in het Antwerpse, 1969-1978

Jaar	Vroegste toename	Maximum		Vroegste afname (1)
		Datum	Aantal	
1969	1 juni	7 juni	90	19-22 juni
1970	24 mei	9 juni	95	9-17 juni
1971		11 juni	225	11-25 juni
1972	1- 6 mei	26 mei	140	26 mei-3 juni
1973	19-26 mei	2 juni	285	2-6 juni
1974	23-25 mei	23 juni	165	6 juli
1975	17-23 mei	6 juli	260	6-13 juli
1976	21-27 mei	27 juni	380	7 juli
1977	13-21 mei	26 juni	335	26 juni-3 juli
1978	14-18 mei	24 juni	380	24 juni-1 juli

(1) Er is geen rekening gehouden met een tijdelijke afname, die het gevolg is van een lokale verplaatsing.

of iets vroeger, waren op de verschillende plassen vogels zichtbaar, die zich door hun gedrag onderscheidden van de lokale pleisteraars of broedvogels. De nieuw aangekomen trekkers werden meestal rustend waargenomen aan de waterrand, in gezelschap van zwemenden, *Anas sp.*, en Meerkoeten, *Fulica atra*. Na te zijn opgejaagd, verkozen zij vlug hun vroegere plaats terug om een nieuwe rust te beginnen. Alleen bij sommige bezoeken tijdens de vroege morgenuren is een frekwente voedselactiviteit waargenomen, waarbij opvallend veel werd gegrondeld.

Het maximaal aantal ruitrekkers is over een verloop van tien jaar genoteerd, tussen 26 mei en 6 juli, met een gemiddelde op 16 juni (\pm vier dagen). Tijdens de laatste jaren nam dit maximum gevoelig toe; het hield stand gedurende slechts enkele dagen (zeven jaar) of het bleef behouden gedurende 10 à 15 dagen (drie jaar). Deze vlugge afname van het maximum laat vermoeden, dat na hun bezoek te Antwerpen, heel wat vogels naar een onbekend ruigebied vetrekken. In 1977 en in 1978 zijn respectievelijk \pm 190 en 225 vogels in slagpenrui gezien; het is mogelijk dat ook voordien slagpenrui bestond, maar dat deze onopgemerkt bleef.

Fig. 1 geeft voor alle terreinen van Antwerpen-Linkeroever het gemiddeld aantal Tafeleenden per dekade gedurende de maanden mei-augustus 1974-1978 en het aantal mannetjes per 100 wijfjes gedurende dezelfde periode. De verhouding mannetjes/100 wijfjes ligt hierbij het gunstigst voor de mannetjes gedurende de vroegste opgang van het

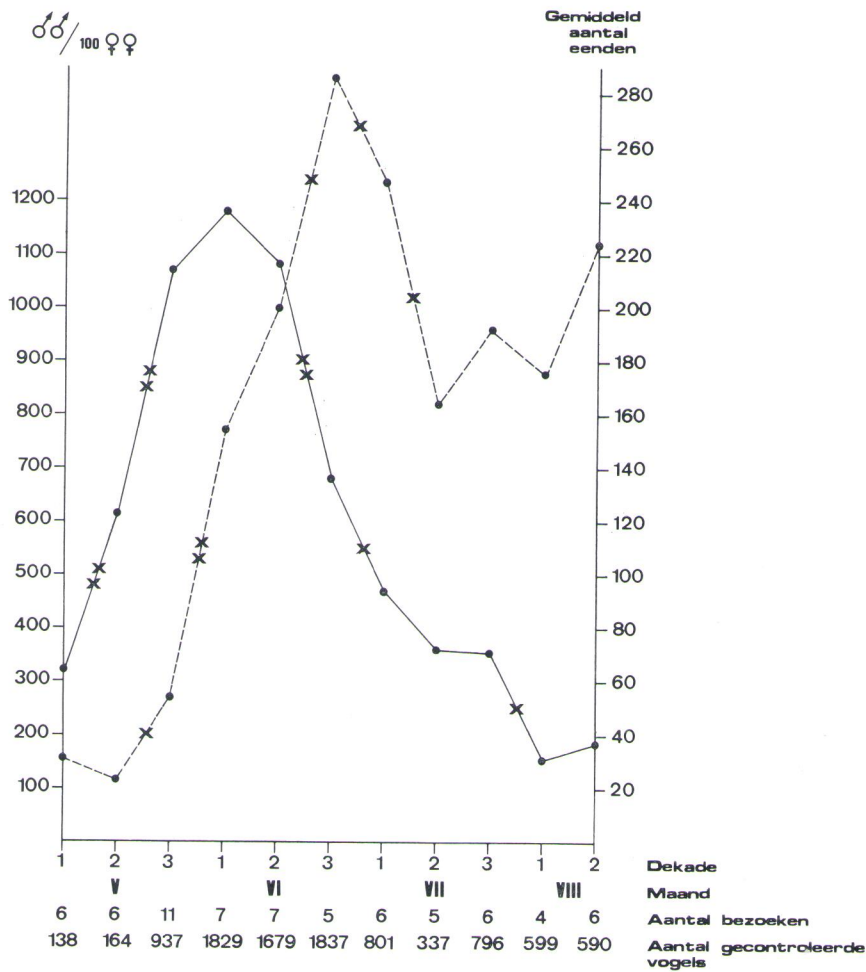

Fig. 1. Ruitrek van de Tafeleend *A. ferina* te Antwerpen-Linkeroever, mei-augustus 1974-1978. Gemiddeld aantal eenden ●-----● en aantal ♂♂ per 100 ♀♀ ●——● per dekade.
 × toename of afname verzekerd voor $p < 0,05$.
 ×× toename of afname verzekerd voor $p < 0,01$.

aantal ruitrekkers, namelijk van de derde mei-dekade tot de tweede juni-dekade. Tijdens een verdere opgang van het aantal ruitrekkers, gedurende de derde juni-dekade, neemt in de verhouding mannetjes/100 wijfjes het aantal wijfjes toe, om in juli verder te stijgen. Deze vaststelling is in overeenstemming met de bevinding, dat bij de Tafeleend de mannetjes eerder hun rui beginnen dan de wijfjes (Bezzel, 1959; Prill, 1966; Urbánek en Hájek, 1967).

DISCUSSIE EN CONCLUSIE

Zowel het jaarlijks optreden van ruitrek als de slagpenrui zijn voor de Tafeleend in België niet eerder gemeld. Door een gebrek aan nauwkeurige gegevens betreffende beide verschijnselen in de West-Europese literatuur, vergelijken wij de resultaten uit het Antwerpse met deze uit Centraal-Europa.

- Volgens Bezzel (1969) en Bauer en Glutz von Blotzheim (1969) beginnen de mannetjes met de rui van het kleingevederte vanaf begin juni. Een jarenlang onderzoek in het Antwerpse laat inzien dat hier slechts vanaf half juni het prachtkleed in een ruikleed wisselt en dat zelfs op het einde van deze maand nog heel wat mannetjes het volledig prachtkleed vertonen. Reeds eerder kwam Bendt (1970) tot een gelijkaardige vaststelling in de streek van Greifswald (noordelijke D.D.R.).
- De toename van het aantal ruitrekkers over de verschillende dekaden te Antwerpen-Linkeroever (Fig. 1) vertoont eenzelfde verloop als dit, vastgesteld door Bezzel (1959) in het Ismaninger Teichgebiet. Dit parallellisme gaat niet meer op voor wat betreft het tijdstip, waarop het maximum aantal ruitrekkers aanwezig is : te Antwerpen-Linkeroever valt dit in de derde juni-dekade; te Ismaning half-augustus en in Zuid-Moravië valt de maximale trek van mannetjes half-juli (Bezzel, 1959; Urbánek en Hájek, 1967). Deze afwijkingen kunnen verklaard worden, zoals eerder geformuleerd, door de veronderstelling dat Antwerpen-Linkeroever slechts een ruiplaats is voor een fractie van het aantal ruitrekkers.
- In het Ismaninger Teichgebiet bereikt het aandeel mannetjes zijn hoogtepunt in de eerste juli-dekade (Bezzel, 1959), terwijl op de Linkeroever dit hoogtepunt ruim een maand vroeger valt, over een tijdsverloop van vier jaar. Een verder onderscheid tussen beide gebieden bestaat in de verhouding mannetjes/100 wijfjes : te Ismaning werden maximum zestien maal meer mannetjes dan wijfjes genoteerd; te Antwerpen slechts twaalf maal.

Vermits de tellingen in beide gebieden niet in dezelfde periode zijn uitgevoerd (Ismaning 1954-1958; Antwerpen-Linkeroever 1974-1978) sporen de gevolgtrekkingen tot voorzichtigheid aan. Toch lijkt het geheel van de genoemde verschillen te groot, om te besluiten tot eenzelfde verloop van de ruitrek in Centraal- en in West-Europa. Deze verschillen zijn vermoedelijk veroorzaakt door een verschillend gebied van herkomst van de rui populaties.

In tegenstelling met de zwemeenden, voor dewelke uitgestrekte rietkragen beschermend optreden bij het rui proces, zijn bij duikeenden een grote wateroppervlakte en een afwezigheid van verstoring de primordiale voorwaarden voor een gunstig ruiverloop (Hochbaum, 1959). De Borgerweertplas voldoet aan deze beide criteria, zodat dit gebied, als enige ruiplaats van de Tafeleend in ons land, zoveel mogelijk in zijn huidige toestand dient bewaard.

with first increase of populations, time of maximal number and first decrease. Fig. 1 presents for Antwerp left bank the mean number of Pochards and the ratio $\sigma\sigma/100\text{♀♀}$ during each ten-day period from May to August, 1974 to 1978.

The newly arrived birds were distinguishable from the local breeders and residents by their frequent roosting in the company of dabbling ducks, *Anas sp.*, and Coots, *Fulica atra*; food searching occurred only in the early morning. Over a period of ten years, the peak immigration fell on 16 June (\pm four days). The ratio $\sigma\sigma/100\text{♀♀}$ was highest during the early part of the influx of moulters, from the third ten-day period of May to the end of the second ten-day period in June.

Because there is a lack of reliable information about the moult migration of the Pochard in the west European literature, we have compared our results with these originating from Central Europe. Striking differences between the two areas are obvious. In the Antwerp area, the first signs of the eclipse plumage in males were observed from the middle of June onward, while at the end of this month, a good number of males still presented an unmoulted nuptial plumage. In the Ismaninger Teichgebiet (Bavaria) however, the first signs of this moult were apparent at the beginning of June. In the Antwerp region, the maximal influx of migratory birds was reached during the last ten days of June (at Ismaning, about the middle of August) and the maximal number of males was present a month earlier than in Ismaning. With some reservations, we may assume that real differences exist in the progress and the phenology of the moult between Ismaning and Antwerp. These differences could be explained by the different origin of the populations.

The conservation of the Borgerweert lake is recommended.

Dr. Jacques VAN IMPE, Dr. Van de Perrelei, 51 B, B-2200 Borgerhout, België.

Aanvaard : 6 oktober 1978.